

U izveštaju Matice srpske za 1954 godinu, na njegovim prvim stranicama, ne bez nekih razloga, govori se nadugačko o Letopisovoj akciji za stvaranje jedinstvenog srpskohrvatskog jezika i pravopisa. I to bi skoro bilo u redu, samo, da se ne preteruje s tim kao „delom socijalističkih napor“ (jer se radi o izvesnim zaostalim, nedovršenim procesima kapitalističke faze) i da se nije pošlo u toj akciji od sankcionisanja dva jezika (i time otislo korak unazad!), već da se konstatovalo faktičko postojanje jednog jezika u bogatstvu njegovih njansi i malobrojnih elemenata koje treba ujednačiti i usvojiti jedan pravopis i pismo. No, mogu li se u izveštaju institucije, koja nije (još ču o tome govoriti) više društvo sa onom ograničenom funkcijom „da se Knjige Srbske rukopisne na svet izdaju i rasprostranjavaju“, mogu li se, pita, danas u izveštaju ove institucije o naučnom radu u njenom okviru izneti samo nekolike površne konstatacije, sem ako to ne govori o poslednjem mestu naučnog rada u Matici srpskoj. Jer se i saopštavanje o njemu nalazi na poslednjem mestu u izveštaju. Da li je slučajno što je njenim naučnim i drugim aktivitetima bio obuhvaćen samo jedan Arpad Lebl (bez-ić, Nesrbin), jedan uzgredni Radu Flora (takođe bez-ić itd.), jedan savetodavni Jožef Ač (isto bez-ić, a na poslovima Matičinim, čak i na adaptaciji njenih prostorija, svi za sobom vuku neki „srpski“ nastavak). Može li, najzad, da prodje nezapaženo i bez potsticaja na razmišljanje jedan pasus koji jedva da je prilepljen za izveštaj, pa i on gde mu mesto nije, onaj:

„Van sekcije, uz materijalnu pomoć Naučnog odeljenja, radilo se (radili su ljudi sami bez potstrelka Matičinog — MP) na prikupljanju jezičkog materijala kod Madjara i Rumuna (Olga Penavin i Radu Flora)“. Odmah budi rečeno: zar nas malo interesuje kultura Rumuna i ostalih raznonacionalnih ljudi koji tu žive, ona uザajamnost i ispreplitanje kulture svih ljudi koji tu žive?

Da li su sve to dokazi „da Matica na taj način, neposredno pomaže razvijanje našeg socijalističkog društva u toj oblasti“?

I još: kako tumačiti to što samo Galerija, možda zato što se ona uskoro izdvaja iz Matice srpske i što je više okupirana problemima umetnosti nego nacionalnim i regionalnim predrasudama? „obuhvata ne samo vojvodjanske nego i jugoslovenske umetnike uopšte“? (Istina, „naša stara kulturna institucija“ dala je na jednom mestu (ono što se tiče jezika to stoji više kao sećanje na borbenog narodnjaka Vuka Karadžića i kao efekat novog socijalističkog javnog mnenja, jer Matica nije imala vukovske hrabrosti da izadje odmah sa jednom ju-

goslovenskom inicijativom! niti je nedavni rukovet mlade jugoslovenske poezije njena originalna ideja i orientacija) znaka svog „jugoslovenstva“ jer je mogla „sa zadovoljstvom izvestiti da je vajar Ivan Meštrović, koji živi u SAD kao profesor univerziteta (i koji je ostao naš vrli pravoslavni Jugosloven — MP), poslao Matici..., na poklon svoj najnoviji rad (rad? — MP), bistu Žmaj Jovinu sa knjigom i detetom.“)

Maticu srpsku ne izdržavaju više časni trgovci i slavne spahije srpske, već Izvršno veće AP Vojvodine (93,4 svih njenih iznosa), dakle, radni ljudi ovi raznonacionalni a jedni u naporu da između sebe uspostave ljudske odnose i kulturu koja neće negirati vrednosti bilo kog naroda i koja će biti jedinstveni rast pothranjivan vrednostima što su uopšte stvorene, a nisu izgubile vitalitet. Ako smo sopstvenom sveštu i akcijom potekli jednom rekom ljudskog bratstva, možemo li, a da ne poteče i tokovima univerzalne kulture čovekove, onim nedeljivim strujanjem nauke i umetnosti (pa inspirisale se one začajnim nebom i zemljom ili bilo kojim trenucima života).

Od onog „Sodružestva“ peštanskih trgovaca, od 1826, do Matice srpske u „razvijanju našeg socijalističkog društva“, do 1955, obavljen je jedan obiman posao za kulturu (a nekad i protiv nje, govorimo bez uvijanja!) srpskog naroda. Trebalо je, doduše, često da Jovani Djordjević i Tihomiri Ostojići vape za „reformama“, ali Matica je, sudsarajući se i s Vukom i s komunistima, ipak doprinela nacionalnoj afirmaciji jednog naroda. Svakako ne jedino ona, niti je isključivo njena zasluga što je ovaj grad nazvan ponosnim imenom Atine. I nije li time završena njena misija?

Postavlja se, stoga, pitanje zadovoljava li Matica srpska svojom dosadašnjom i današnjom tradicionalno-nacionalnom formacijom, svojom „kulturnom“ autarhijom, modernog čoveka, društvo. Ne verujem da naše savremeno kretanje može s tim Matičnim tradicionalnim patriotismom uspostaviti kontinuitet. Jer, može li ona svojim konzerviranim duhom da utoli našu duhovnu glad danas, čak i da je, a nije „regulator kulturnog života Srba u Vojvodini“.

Pretendovati na ulogu katalizatora u kulturi danas i ovde, ovde gde je dostignuto stanje kada kultura jednog naroda niotkog nije ugrožena, gde se isključuje svaka dominacija, teško da može jedna srpska filološko-knjижevna ustanova. A ako to nije, po izveštaju bi se reklo da jeste (uostalom, ko će ga znati — lutamo, snalazimo se, evo, već nekoliko posleratnih godina), onda treba odredjenije to reći, onda iz njenih domena treba idovjiti ono što nikako ne može da bude zanemareno:

nauku i umetnost i kulturu svekolikih ljudi koji divstvuju tu gde se Matica rasprostire. Ili, možda ostati pri tom da „njen ugled kod ostalih slovenskih (sada, posle nemilih Staljinovih rusko-slovenskih avantura — i neslovenskih, ne? — MP) naroda“ izazove žarke želje da i oni stvaraju „udruženja sa sličnim programom i imenima“? (Svojevremeno se sa osobitim zadovoljstvom konstatovalo da ih imamo pet u Jugoslaviji, ali, nasreću, smanjio se taj broj).

Usto, nameće se i pitanje: dokle će jedna ustanova s naučnim i umetničkim ambicijama da optereće sebe raznim zadužbinama, knjižarom, izdavačkim preduzećem...

Po svemu sudeći, nešto nije u redu s atmosferom u Matici srpskoj (mnogo srpskog inertnog, odomaćenog imena u njoj; ima tu i onaj „slučaj“ sa Borislavom Mihajlovićem, odborost prema zagrebačkim, latincim štampanim, izdanjima knjiga i tako dalje). Matica srpska predstavlja danas nesumjivo kompleks koji se ne može anulirati ubrzavanjem sveže krvi u njen senilni organizam. Ona mora da menja ne samo ime i okvire, već i da nalaže svoj smisao u integralnim, živim, nemuzejskim naporima na stvaranju nove kulture u Jugoslaviji, u našem nalaženju u komuni i sve široj ljudskoj asocijaciji. Ona ga i traži, ali vrteći se u kontradikcijama i sentimentalizmu jednom koji koči uspijanje. A radi se o traženju i nalaženju nečeg što nije sad već ni srpsko ni matičarsko, nego nova matica u materijalnom i duhovnom kretanju; nova društvena struktura iziskuje adekvatnu superstrukturu, adekvatne institucije što Matice srpsko-slovenske i bilo koje nisu sigurno. A to, dakako, ne znači da se u okviru jedne moderne institucije, zasnovane na integralnom shvatanju kulture i čoveka, ne bi mogli da nastave nedovršeni procesi unifikacije, i ne samo srpsko-hrvatskog jezika, već, sveopštug sjenjivanja Jugoslavena i njihovog daljeg hitanja univerzalnom. Na protiv, baš tada bi bilo otstranjeno svako osećanje zapostavljenosti, informnosti svih nacija koje žive u Vojvodini (a ove reči pobudjuju na razmišljanje i o Matici hrvatskoj, o svim Maticama, no to prepustamo onima koji su im prostorno i po drugim merilima bliži) i istraživački rad i stvaralaštvo nesumnjivo bi dobili u intenzitetu. Možda bi i tu trebalo potražiti razloga što „i ove godine nije bilo velikih uspeha u angažovanju mladih radnih ljudi“, te, da bi ih bilo nužno je da „Matičin čamac“ bude oslobođen vesala tradicije. Možda bi se i povodom fakulteta u Novom Sadu moralno zamisliti: hoćemo li da nove mlade generacije budu napajane stereotipnim matičarskosrpskim duhom, ili da budu zadojene znanjem u jednoj

DATUM

Dobrica Ćosić: Koreni

Najzad naš roman o našem selu. Naš je jer nije to tudje selo. I naš je jer nisu tudje oči koje ga vide. A naše se selo bogatilo. I propadalo. I uvek dolazilo u čorsokak za ovih stotinu i pedeset godina. Najzad naš je ovo roman jer je on naše vlastito iskustvo.

Moglo je i ne biti tako strašno. Sigurno već u prvom kolenu nije bilo jalovaka. Ali bilo je u nas i te koliko Aćima i Djordja i Simki. I oni su bili vlast. I dobro i zlo njima je donosilo samo dobro. Ali množili su se Nikole. Rudari. Mogli su oni postajati vojvoda u bunama. Mogli su i oni po neku spremiti za starost. Kad to nisu činili nisu ni znali zašto to ne čine. Ili su baš hteli da lutaju od buna do rudnika da namnože one što su se množiti morali. Razlika je inače samo u prezimenu. To je i ružno. I zlo.

Mogao je Nikola biti vojvoda. A on živi valjda samo da dospeva do Simke. Ako nije svestan snage koju nosi ne znači da je i nema. Jer što bi onda i dolazio Simki. I što po njoj smrti odlazi (možda da traži novu Simku) to je zato da pokaže da će dugo živeti. Da je duboko usadjen u ovu zemlju. A bune će doći.

Ćosić je nesumnjivi talentat. Ali više nego talent kod njega imponira opredeljenje. Više no iko Ćosić je opredelen u našem danas i zato je mogao biti najoobjektivniji kritičar sela. I najbolji kritičar sela.

L. Č.

arabeske

Živećemo večno
u klasu žita
u glasu ptice
u svetlosti.

Čudljivi, žuti ples
plamena
na tamnom zidu.
Veće.
Obesna plima svetlosti,
kroz krošnje lipa.
Zora.

Kuda,
kuda da krenem bez tebe
kada su po celom svetu
naše stope.

Marija Kozarski

PABLO PIKASO

Žena koja plače

stvarno naučnoj i kulturnoj ustanovi, u kojoj je zavladao moderni duh bescrtnog sveta koji se radja borbom i sveopštim radom, istraživanjima i stvaralaštvo ljudi, bez obzira na načine i jezike i obojenost. I ni ponizne ni ponižene individualnosti. I oslobođeni shvatanja "nacionalno po formi...", jer je ono već palo na ispit u ljudske postojanosti.

Ali Matica još uvek ne roni u savremeni život, ne afirmiše ga, nego se nesmelo kreće po njegovoj periferiji. Ona, pak, nije ničija prečija. I imprerativ je vremena da se neodložno menjaju, njena firmata pre svega (zašto smo se vratili i na "Srpsko narodno pozorište"?). Iako firme same po sebi ne pretstavljaju suštinu, ipak objavljaju šta se iza njih zbiva i zovu kvalifikovane radnike i privlače mušterije...

Nalazim, dakle, da tradicionalna ustanova Matica srpska sa tradicionalnim idejama, koje su se uvrežile u samom njenom imenu, ne može više da bude održavana ne "radikalnim lekom", nego je tu neophodna totalna izmena, o čemu je prilika da se razmišlja, i ne samo razmišlja! a do čega, bar kako to Matičin izveštaj pokazuje, ljudima u njoj nije stalno. Međutim, verovatno da razbudjene snage u kulturi imaju svoj sud i snaga za akciju.

Anatemisan ili saslušan, svejedno, ja ovo kazujem iz najiskrenijih pobuda, po sopstvenom osećanju potrebe da se o tome povodom pretstojeće Matičine skupštine progovori. Novi Sad, 22.VI.1955

Mileta Pavlov

Primedba: Ovaj tekst je upućen u vidu pisma novosadskom listu "Dnevnik" uoči godišnje skupštine Matice srpske, održane 26. juna 1955. "Dnevnik" je to odbio da stampa. Poznato nam je samo da je taj isti list stampao panegirike Matici.

Ostavljamo Tebi, čitaoče, da prosudiš o ovom shvataju funkcije organa javnog mišljenja, kao što očekujemo da ćeš oceniti i naš napis, njegove navode i pretenzije. A "Polja" žele da ovim otpočnu razgovore o Matici srpskoj danas — po drugi put. Ti, čitaoče, u međuvremenu, ako Te interesuje, prelistaj "O Matici srpskoj danas", Novi Sad, Štamparija GNOOV, 1945.

ZORŽ BRAK:

Žena sa gitarom

REDAKCIJA